

Tarıklığı Boşalmak Deyimi Üzerine

On the Idiom to *Tarıklığı Boşalmak*

Osman Fikri Sertkaya

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

Emekli Öğretim Üyesi

e-posta sertkayaof46@gmail.com

orcid 0000-0003-4637-7308

doi 10.54316/dilarastirmalari.1591837

Atıf

Citation

Sertkaya, Osman Fikri
(2025). *Tarıklığı Boşalmak*
Deyimi Üzerine. *Dil*
Araştırmaları, 36: 1-5.

Başvuru

Submitted

26.11.2024

Revizyon

Revised

15.01.2025

Kabul

Accepted

27.01.2025

Çevrimiçi Yayın

Published Online

12.05.2025

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

ÖZ

Türk dili ve kültürü için önem arz eden Dede Korkut Kitabı'nın nüshaları arasındaki farklılıklar, eser üzerine çeşitli karşılaştırmalı okumaları da beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak okuyuş farklılıkları, anlamlandırmada da değişikliklere yol açmış ve bazen bir ibarenin yazımı üzerine dahi karşıt görüşler meydana gelmiştir. Bunlardan biri de Dede Korkut Kitabı'nın Dresden nüshasında yer alan ve tarafımca 'tarıklığı boşalmak' şeklinde okunması gereken deyimle ilgilidir.

2006 yılında yayımlamış olduğum bildiride bu kısmın 'tarıklığı boşalmak' şeklinde okunmasının morfolojik ve semantik yönlerden uygun olacağını belirtmiştim. Bu yazıda ise aynı deyim üzerine D. Yıldırım, S. Özçelik ve S. Tezcan'ın okumalarını değerlendirip, Dede Korkut Kitabı'nın 2022 yılında bulunan yeni nüshasındaki yazılışını da ele alarak deyimden neden 'tarıklığı boşalmak' şeklinde okunması gerektiğini göstereceğim.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Kitabı, *tarıklığı boşalmak*.

ABSTRACT

The differences between the copies of the Book of Dede Korkut, which is important for Turkish language and culture, have brought about various comparative readings on the work. As a result, differences in reading have led to changes in interpretation, and sometimes there have been opposing views even on the spelling of a phrase. One of these is the phrase in the Dresden copy of the Book of Dede Korkut, which I believe should be read as 'tarıklığı boşalmak'.

In my 2006 paper, I stated that the reading of this part as 'tarıklığı boşalmak' would be morphologically and semantically appropriate. In this article, I will evaluate the readings of D. Yıldırım, S. Özçelik and S. Tezcan on the same idiom and show why the idiom should be read as 'tarıklığı boşalmak' by

considering the spelling in the new copy of the Book of Dede Korkut found in 2022.

Keywords: Book of Dede Korkut, *tarıklığı boşalmak*.

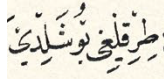
EXTENDED ABSTRACT

In 2013, an article by Sadettin Özçelik titled “Dede Korkut Eydür: ‘Ogul, Ol Nesne, Tarıklık Değül Tar Kılılık’dur; Ol Fi’l Boşalmak Değül Yoşulmak’dur” was published in TEKE: International Journal of Turkish Literature, Culture and Education, Volume 2, Issue 3, on pages 47–52.

This article was published as a critique of the paper I had presented on Tuesday, April 11, 2006, at the First International Turkish World Cultural Congress, organized by the Turkish World Research Foundation in Çeşme/İzmir between April 9–15, 2006. My paper was titled “On the Expression Tarıklığı Boşalmak in the Book of Dede Korkut.”

In the sixth chapter of the Book of Dede Korkut, namely the story of Kan Turalı, Sadettin Özçelik interpreted a series of three successive actions between Sarı Donlu Selcan Hatun and Kan Turalı according to the Dresden manuscript, aligning with the interpretation of Semih Tezcan, and opposing the explanations provided by Dursun Yıldırım and myself.

Instead of using the Dresden manuscript, let us start reading the text from the first line of page 142 of the vowelized Bursa manuscript, which was introduced to the academic world in 2022 and is considered as a response sent by Dede Korkut from the afterlife:

(142) ... “Kan-turalı nikābın serpti. Kız köşkten bakardı. ²Gör-di. Tırıklığı boşaldı. Kedisi mavladı. Oşul ~ uşul olmuş şana gibi ³ağzının şuyı akdı. Yanındağı kızlara eydür? Haq Ta’ālā atamunğ göñlüne ⁴rahmet eylese, kâbin kesüb beni ol yigide vërse, bunun gibi yigit ⁵hayf ola cânvarlar elinde helāk ola” dedi.

Below, I provide an analysis of two words found in this passage.

The first clause is composed of a noun and a verb. I read the syllable as *bo*. I read it as *şal*. I read it as *dt*. Hence, the word clearly appears as *bo-şal-dı*.

It is impossible to read the word as *yoşuldı* or *yuşuldı*, as seen in *Dîvānu Lugātî’t-Türk*, because the word is explicitly written with the ب letter. Moreover, there is no damma that would suggest a reading of o, ö, u, or ü. The noun in front of the verb should be read as *tarıklığı* according to the orthography.

This word appears to belong to Kipchak Turkish. The word *tarık* begins with t- and ends with -k. If it were an Oghuz Turkish word, we would expect to see *darı* in the text instead, meaning “grain/seed.”

Returning to the main subject: the sentence that appears as “tarıklığı boşaldı” should be interpreted as “the womb emptied”. It is not possible to read this phrase as “tar [from the mouth] kılılığı boşaldı” as Semih Tezcan does, nor as “tar kılılığı yoşuldı” as Sadettin Özçelik suggests. Especially, the verb in this phrase cannot be read as *yoşuldı* or *yuşuldı*.

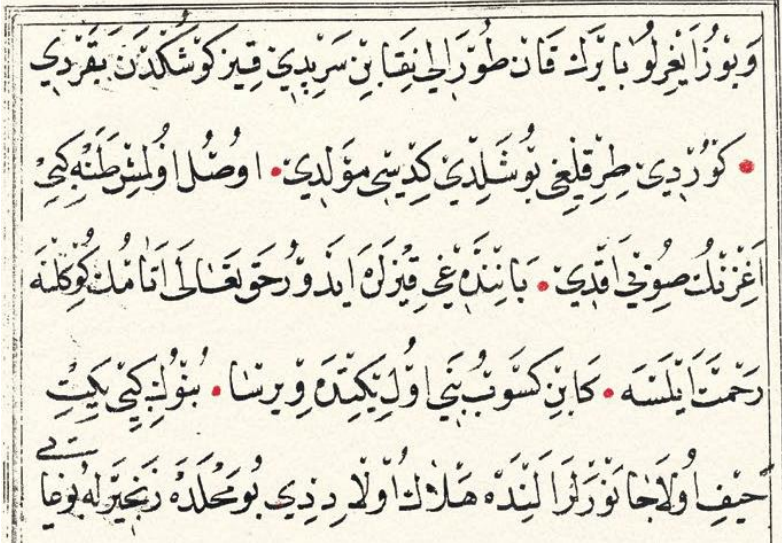
As I stated in the title of my paper, Dede Korkut responds from the afterlife. Shouldn’t the vowelized Bursa manuscript discovered in 2022 be considered a kind of response from Dede Korkut himself to such earlier criticisms?

2013 yılında *TEKE, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*'nin 2. cildinin 3. sayısının 47.-52. sayfeleri arasında Sadettin Özçelik'in "Dede Korkut Eydür: 'Ogul, Ol Nesne, Tarıklık Degül Tar Kılık'dur; Ol Fi'l Boşalmak Degül Yoşulmak'dur" başlıklı bir yazı çıktı.

Bu yazı, benim 9-15 Nisan 2006'da Çeşme/İzmir'de Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından düzenlenen *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı*'nda 11 Nisan 2006 Salı günü sunduğum "Dede Korkut'ta geçen tarıklığı boşalmak ibaresi üzerine"¹ başlıklı bildirimin değerlendirilmesi olarak yayımlanmıştır.

Dede Korkut Kitabı'nın altıncı boyu olan Kan Turalı hikâyesinde Sarı Donlu Selcan Hatun ile Kan Turalı arasındaki ilişkinin birbirini takip eden üç eylemi konusunda Sadettin Özçelik, Dresden yazmasında Dursun Yıldırım² ile benim açıklamalarıma karşı, Dresden yazmasını Semih Tezcan gibi yorumlamıştı.

Biz metni Dresden yazması yerine Dede Korkut'un ahiretten cevap olarak gönderdiği 2022 yılında bilim âleminde duyulan harekeli Bursa yazmasının 142. sahifesinin birinci satırından okumaya başlayalım.

¹Sertkaya, Osman Fikri (2007). "Dede Korkut'ta geçen tarıklığı boşalmak ibaresi üzerine". *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, 9-15 Nisan 2006, Çeşme/İzmir, Bildiriler Kitabı*, IV, İzmir, 2007, 1853, 1862; Sertkaya, Osman Fikri (2006). "Dede Qorqud Kitabı'nda işlenen Tarıklığı Boşalmak ifadesine dair (Çev. Afaq Ramazanova)". *Dede Qorqud, elmi-edebi-toplu*, Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, Folklor Enstitutu, Bakı, 21/4: 18-27; Sertkaya, Osman Fikri (2020). "Dede Korkut'ta geçen tarıklığı boşalmak ibaresi üzerine". *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*, İstanbul, 115-124.

²Yıldırım, Dursun (2005). "Kitâb-ı Dedem Qorqud" nüshasında bir problem sözcüğün çözümlenmesi". *Studia Turcologica Cracoviensia*, Turks and Non-Turks. Studies on the History of Linguistic and Cultural Contacts, 10, 503-515; Yıldırım, Dursun (2007). "Kitâb-ı Dedem Korkut metinleri ve bir problem sözcük: Tarıklık". *Türk Bilgi, Türkoloji Araştırmaları*, 13, 168-181.

(142) ¹ ... “Kān-ṭuralı nikābın serpti. Kız köşkten bakardı. ²Gördi. Tırıklığı boşaldı. Kedisi mavladı. Oşul ~ uşul olmuş ṭana gibi ³ağzının suyu akdı. Yanındaki kızlara eydür? Hâk Ta‘ālâ atamın gönlüne ⁴rahmet eylese, kâbin kesüb beni ol yigide vërse, bunun gibi yigit ⁵hayf ola cānvarlar elinde helāk ola” dedi.

Aşağıda bu metinde geçen iki kelimenin analizini vermekteyim. Ancak yazımı okuyacak olan ve Arap harfli eski yazıyı bilmeyen doktor, avukat, veteriner, hâkim, dişçi ve diğer meslek erbabının açıklamalarımı açıkça anlamaları için eski yazının özelliklerini de teferruatı ile anlatıyorum. Böylece konu çok net bir şekilde anlaşılacaktır.

İlk eylem cümlesi bir isim ve bir fiilden oluşuyor. Fiil **بوسلدي** imlâsı ile yazılmış. Fiilin imlâsını değerlendirmek gerekirse: Be-vâv harflerinin üzerinde hareke olarak ötre var. Hece ancak bo-bö-bu-bü şeklinde okunabilir. Ben heceyi **bo** olarak okuyorum. Şin-lam harflerinin üzerinde üstün harekesi var. Hece ancak şal veya şel şeklinde okunabilir. Ben heceyi **şal** olarak okuyorum. dâl-ye harflerinin altında esre harekesi var. Hece ancak dı veya di şekillerinde okunabilir. Ben heceyi **dı** olarak okuyorum. Böylece kelime **bo-şal-dı** şeklinde beliriyor. Kelimeyi *Divānu Lugâti’t-Türk*’de geçen **yoşuldi** veya **yuşuldi** şeklinde okumaya imkân yok. Çünkü kelime çok açık bir şekilde be harfi ile yazılmış. İkinci hece üzerinde de üstün harekesi var. Kelimeyi o ~ ö ~ u ~ ü okutacak ötre harekesi yok.

Fiilin önündeki isim ise **طريقا** imlâsı ile yazılmış. İsim tı-re-kaf-lâm-gayın-ye harflerinden oluşuyor. Harekelerin hepsi ise esre. İsmi imlâsını değerlendirmek gerekirse: Tı harfinin altında esre harekesi var. Harfi **tı** oku diyor. re-kaf harflerinin altında esre harekesi var. Heceyi **rık** oku diyor. Kaf harfinin üzerinde cezm harekesi var. Hecenin bittiğini gösteriyor. İlk hece ile birlikte kelime **tı-rık** olarak beliriyor. Bu iki heceyi **târ kıl** okumaya imkân yok. Lâm harfinin altında esre harekesi var. Harfi **lı** oku diyor. gayın-ye harflerinin altında esre harekesi var. Heceyi **gı** oku diyor. Böylece kelime **tı-rık-lı-gı** şeklinde meydana çıkıyor. Müstensihin ilk hareke olarak üstün yerine sehven esre harekesi yazdığı anlaşılıyor. O zaman da bize kelimeyi **tarıklığı** şeklinde okumaktan başka bir imkân kalmıyor.

Bu kelime Kıpçak Türkçesi’ne ait bir kelime olmalı. Çünkü **tarık** kelimesi **t-** ile başlıyor ve **-k** ile bitiyor. Kelime Oğuz Türkçesine ait bir kelime olsaydı metinde **tarık** yerine **darı** “tohum/tane” şeklinde görülürdü. Oğuz Türkçesi’nden “kuştan korkan darı ekmez” atasözünü bildirimde “kuştan korkan tohum/tane ekmez” çevirisiyle birlikte vermiştim.

Atasözü demişken Sadettin Özçelik’in makalesinde verdiği bir atasözü ile ilgili bir anlam düzeltmesi ile bir atasözü eklemesi yapayım. Türkler koyunun yününü kırkarlar, bu yünü kirman ile eğirip ip haline getirirler. Elde ettikleri bu ipten de birçok şey gibi yün çorap da örerler. Ördükleri “Yün çorap” için Kerkük bilmececi olarak söylenen “kıllı ağzını açdı / çılpak içine kaçdı” şekli “yün çorap ile ayak”tır. Çorabın kıllı olması yün çorap olmasından kaynaklanır. Bir Kerkük bilmececi daha vereyim. Cevabı “Pırasa veya yeşil soğan” olan bilmece “başı

sallanır / dibi kıllanır” şeklindedir. Bu bilmeceleleri çocukluğumda Kerkük göçmeni olan anneannemin ablası Güllüce’den duymuştum.

Tekrar konuya dönüyorum. **Tarıklığı boşaldı** olarak beliren cümleyi “döl yatağı boşaldı” “yani inzal vukuu buldu” şeklinde anlamak gerekiyor. Bu ibareyi Semih Tezcan gibi “**tar [ağzından] kıllığı boşaldı**” veya Sadettin Özçelik gibi “**tar kıllığı yoşuldu**” okumaya imkân yok. Hele ibarenin fiilini **yoşuldu** veya **yuşuldu** şeklinde okumak mümkün değil.

Ben yazımın başlığında Dedem Korkut âhiretten cevap veriyor demiştim. 2022’de bulunan harekeli Bursa yazması daha önceleri yapılan bu gibi sataşmalara Dedem Korkut’un gönderdiği bir cevap sayılmaz mı?

Bir açıklama notu:

Dede Korkut Kitabı’nın Bursa nüshasının transkripsiyonlu metninin ilk yayımı 27 Kasım 2024 günü Azerbaycan’da tanınmış Dede Korkut uzmanı Asif Hacıyev (Şirvanelli) tarafından *Dede Korkut Kitabı. Bursa Nüshesi* (Elm ve tahsil yayınları, Bakı, 2024, 356 s.) künyesi altında yapıldı. Bu yayında ilk baktığım yer “Qan Turalı” boyundaki ibare oldu. Asif Bey’in metni okuması 111. sayfede şöyledir: “Qız köşkden baqardı. Gördi, **tarıklığı boşaldı**, kedisi mavladı. Avsul olmuş tana gibi ağzının suyu axdı”. Ne diyelim: Akıl için yol birdir.

Kaynakça

- ÖZÇELİK, Sadettin (2013). “Dede Korkut Eydür: ‘Ogul, Ol Nesne, *Tarıklık* Degül *Tar Kılık*’dur; Ol Fi’l *Boşalmak* Degül *Yoşulmak*’dur”. *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2 /3: 47-52.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2007). “Dede Korkut’ta geçen tarıklığı boşalmak ibaresi üzerine”. *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı 9-15 Nisan 2006 Çeşme/İzmir, Bildiriler Kitabı IV*, 1853, 1862.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2006). “Dede Qorqud Kitabı’nda işlenen Tarıklığı Boşalmak ifadesine dair (Çev. Afaq Ramazanova)”. *Dede Qorqud, elmi-edebi-toplu*, Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, Folklor Enstitutu, Bakı, 21/4: 18-27.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2020). “Dede Korkut’ta geçen tarıklığı boşalmak ibaresi üzerine”. *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*, İstanbul, 115-124.
- YILDIRIM, Dursun (2005). “Kitâb-ı Dedem Qorqud” nüshasında bir problem sözcüğün çözümlenmesi”. *Studia Turcologica Cracoviensia*, Turks and Non-Turks. Studies on the History of Linguistic and Cultural Contacts, 10, 503-515.
- YILDIRIM, Dursun (2007). “Kitâb-ı Dedem Korkud metinleri ve bir problem sözcük: Tarıklık”. *Türk Bilig, Türkoloji Araştırmaları*, 13, 168-181.